

СМИСЛ ІСТОРІЇ

Інші книжки Бена Шапіро українською

Як зруйнувати Америку за три прості кроки

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

BEN SHAPIRO

THE RIGHT SIDE OF HISTORY

**HOW REASON AND MORAL
PURPOSE MADE THE WEST GREAT**

BROADSIDE BOOKS · NEW YORK · 2019

БЕН ШАПІРО

СМИСЛ ІСТОРІЇ

ЯК РОЗУМ І МОРАЛЬ
ЗУМОВИЛИ ВЕЛИЧ ЗАХОДУ

*Переклав з англійської
Геннадій Шпак*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2022

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 008(4)(091)

Ш 23

Шапіро Бен

Ш 23 Смысл истории. Как разум и мораль зумовили велич Заходу / пер. з англ. Геннадій Шпак. — К. : Наш Формат, 2022. — 208 с.

ISBN 978-617-7866-86-1 (паперове видання)

ISBN 978-617-7866-87-8 (електронне видання)

Бен Шапіро майстерно описує становлення Західної цивілізації: від Синайського одкровення, античності та народження християнства до Реформації, Просвітництва і нашого часу. Він досліджує погляди Аристотеля й Платона, Томи Аквінського і Лютера, європейських політичних філософів та батьків-засновників США. Цей екскурс демонструє, наскільки нерозривним є зв'язок між тим, що панує в думках і серцях людей, та історичними звершеннями й катастрофами. Автор переконаний: поєднання грецької філософії та біблійних цінностей стало запорукою прогресу. Відкинувши надбання Афіні та Єрусалима, ми повернемось у хаос язичництва і трайбалізму.

УДК 008(4)(091)

Книжка вийшла за підтримки
ГО «Реформація»

format.ua

долучитися

Перекладено за виданням: Ben Shapiro. *The Right Side of History: How Reason and Moral Purpose Made the West Great* (New York, Broadside Books, 2019, ISBN 978-0-06-285790-3).

Published by arrangement with Broadside Books, an imprint of HarperCollins Publishers.

Усі права застережено. All rights reserved

© 2019 by Ben Shapiro

© Шпак Г., пер. з англ., 2022

© Jacket design by Joanne O'Neill

© CSA Images/Getty images (torch)

© ataliashein/iStock/Getty images (sparks)

© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2022

ISBN 978-617-7866-86-1 (паперове видання)

ISBN 978-617-7866-87-8 (електронне видання)

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	9
<i>Розділ 1. Прагнення щастя</i>	23
<i>Розділ 2. З вершини гори</i>	37
<i>Розділ 3. З порогу</i>	51
<i>Розділ 4. Поєднання</i>	63
<i>Розділ 5. «Наділені їхнім Творцем»</i>	76
<i>Розділ 6. Знищення мети, знищення спроможності</i>	93
<i>Розділ 7. Перебудова світу</i>	110
<i>Розділ 8. Після пожежі</i>	139
<i>Розділ 9. Назад у язичництво</i>	157
<i>Епілог. Як будувати</i>	179
<i>Подяки</i>	186
<i>Примітки</i>	188

Моїм батькам, які навчили мене, що життя має причину.
Моїй дружині, яка навчила мене, що життя має сенс.
Моїм дітям, які навчили мене, що життя має мету

Вступ

Цю книжку присвячено двом таємницям.
Перша: чому все навколо таке добре?
Друга: чому ми псуємо все добре?

Людство жило десятки тисяч років у тяжких злиднях, надголодь, під постійним страхом фізичної небезпеки з боку природи й від рук інших людей. Упродовж майже всієї людської історії життя було прикрим, суворим і нетривалим. Ще 1900 року близько 10 % усіх немовлят у США помирали, не доживши до першого дня народження, — а в інших країнах цифра була навіть вищою. Приблизно кожна сота мати ризикувала померти під час пологів.

А нині ми живемо в епоху, коли матері мають усі підстави сподіватися, що переживуть вагітність і народження дитини (смертність вагітних і матерів упала на 99 %)¹. Діти мають максимум шансів пережити вік немовляти — і прожити ще до восьми десятків років. Ми живемо в епоху, коли переважна більшість американців мешкає в просторі з контрольованим кліматом, має вдосталь харчів, персональний автомобіль та щонайменше один телевізор. Ми можемо розмовляти одне з одним на відстані в тисячі кілометрів без найменшої затримки, знаходити й добирати інформацію кількома натисканнями клавіш, без зусиль переказувати гроші в будь-яку точку світу, купляти товари, вироблені в десятках різних місць, за найнижчими цінами, не виходячи з дому.

А ще в нас є свободи. Ми маємо підстави очікувати, що дитина, яка народилася у Сполучених Штатах, ніколи не буде поневолена, вбита, не зазнає тортур. Доросла людина у Штатах може провадити свої щоденні справи, не ризикуючи бути заарештованою за підтримку непопулярної думки, за шанування не того бога або жодного з богів. Не існує обмежень для представників жодної раси чи гендеру на будь-яку роботу, немає законів, які надавали б привілеї яким-небудь біологічним або релігійним групам коштом тих, хто до цих груп не належить. Ми можемо мешкати разом, з ким хочемо, можемо мати так багато або так мало дітей, як хочемо, й робити ту справу, до якої маємо хист і потяг. Ми можемо сподіватися на те, що померемо заможнішими, ніж народилися.

Світ, у якому ми живемо, неідеальний, проте кращого за цей ще не існувало. І ось наша перша загадка: як так сталося? Що змінилося?

Відтак друге, ще важливіше, запитання: чому ми це відкидаємо?

Ми знищуємо себе в обсягах, найбільших за останні кілька десятиріч. Поширення депресії зросло з карколомною швидкістю. Смертей від передозування наркотиків стається більше, ніж від автомобільних катастроф. Дедалі менше людей бере шлюби, менше народжується дітей. Ми витрачаємо більше грошей на розкоші, а задоволення дістаємо все менше. Теорії змови заступають раціональність, суб'єктивне сприйняття перебиває об'єктивне спостереження. Факти поховано, щоб дати місце емоціям: суспільство ароматерапії та зарозумілості прийшло на зміну суспільству логіки.

Ми стали більш роз'єднаними, ніж були в минулому. Екзитпол у день виборів 2016 року показав, що тільки 43 % виборців висловилися прихильно до Гіллари Клінтон, а 38 % обрали Дональда Трампа. Лише 36 % вважали Клінтон чесною і гідною довіри людиною, 33 % називали таким Трампа. Аж 53 % американців повідомили, що відчуватимуть занепокоєння і страх, якщо переможе Клінтон; 57 % мали такі почуття від можливої перемоги Трампа. Ще ніколи у виборчій боротьбі не стикалися двоє таких непопулярних кандидатів².

А втім, обоє вони набрали мільйони голосів. Навіть більше: люди, які почувалися неспокійно через свого кандидата, безжалісно нападали на тих, хто обирав протилежний варіант: через незгоду з думкою в голосуванні розривалися дружні стосунки. У липні 2017 року Центр досліджень П'ю з'ясував, що 47 % тих, хто йменує себе ліберальними демократами, заявили, що не зможуть називати своїми друзями тих, хто голосував за Трампа. Те саме сказали 13 % консерваторів, проте важко передбачити, як змінилися б цифри у разі програшу Трампа. Варто також зауважити, що не менш за 47 % електорату Клінтон вважали, що серед їхніх друзів жодна особа не голосувала за Трампа. Більш красномовна статистика: 68 % членів Демократичної партії говорили, що спілкування з політичними опонентами для них є «гнітючим і болісним»; аналогічно висловилися і 52 % республіканців³.

У переліченому криється явно щось більше за різницю в політичних поглядах. Наша довіра до ключових державних і суспільних інститутів зникла майже повністю. Опитування Інституту Геллапа показує, що пересічний рівень довіри до 14 основних інститутів знизився до 32 %. Лише 27 % американців довіряють банкам; тільки 20 % — газетам; 41 % американців повідомив про довіру релігійним організаціям; 19 % — федеральному уряду; 39 % — системі охорони здоров'я⁴. Лише 30 % американців відчують довіру до системи державної освіти, 18 % — до великого бізнесу і 9 % — Конгресу⁵. Ми, як і раніше, маємо довіру до поліції, але рівень і цієї довіри за останнє десятиліття впав, особливо серед демократів⁶. Єдиний інститут, який досі має нашу довіру, — армія, і в цьому є сенс, адже це наш спільний захист⁷.

Одне одному ми теж не довіряємо. Станом на 2015 рік тільки 52 % американців повідомили про довіру до всіх або до більшості своїх сусідів; а серед чорношкірих і латиноамериканців цей показник іще нижчий — 31 і 27 % відповідно. Тільки 46 % американців проводять вечори із сусідами принаймні один раз на місяць, тоді як 1974 року це робив 61 %⁸. Іще одне опитування 2016 року показало, що 31 % американців вважає, ніби «більшості людей можна довіряти».

Щодо нашої демократії, то вона подобається людям дедалі менше. За результатами опитування в жовтні 2016-го, 40 % американців «утратили віру в демократію», а 6 % сказали, що ніколи цієї віри

й не мали. Не дивно, що тільки 31 % виборців говорили, що «напевне» приймуть результати виборів, якщо їхній кандидат програє. А ще 80 % американців вважають країну нині більш розділеною, ніж будь-коли раніше^{*}. Слід пригадати, що в минулому наша країна пережила повномасштабну громадянську війну, тут діяли закони Джима Кроу^{*}, а в 60-ті роки XX століття вирував внутрішній тероризм.

Непримиренні розбіжності проникають в нашу тканину суспільства скрізь: ми не можемо подивитися футбольний матч без дебатів про те, чи гідним вчинком є протест проти виконання державного гімну, не можемо переглянути телесеріал без суперечки про те, як у ньому показано жінок, не можемо піти в церкву, щоб не натрапити й там на диспут про вибори. Наші суперечки стають затятішими, а їхні предмети дрібнішають — і що незначнішим є предмет, то запеклішою буде битва.

Що з нами взагалі сталося?

Ось кілька поширених пояснень

Дехто обвинувачує в нашій нинішній політико-економічній дезінтеграції поглиблення економічного розриву. Багато політиків і оглядачів стверджує, що нерівність доходів створила в американському житті не бачений раніше конфлікт. За їхніми словами, надто багато американців почуваються покинутими, поза увагою нової глобалізованої економіки, і ліками від цього мають стати м'який протекціонізм і перерозподіл благ (редистрибуціонізм). Вони вважають, що 1 % населення значно обігнав решту 99 %, що міські американці залишили позаду сільських, а «білі комірці» мають рівень життя на порядок вищий, ніж «блакитні».

Такий економічний редукціонізм здається недоречним. Верхній сегмент середнього класу в США зріс від 12 % населення 1979 року

^{*} Закони Джима Кроу — неофіційна назва місцевих законів про расову сегрегацію, що діяли переважно в південних штатах США у період 1890–1964 років. Їх ухвалили у відповідь на законодавчі ініціативи федерального уряду щодо захисту прав темношкірих після Громадянської війни 1861–1865 років. Джим Кроу — ім'я комедійного персонажа вуличних пісень, що уособлював стереотип бідного неосвіченого афроамериканця. — Прим. наук. ред.

до 30 % 2014-го¹⁰. Мобільність доходів у Штатах із 70-х років значно не змінилася¹¹. Країна переживала і тяжчі часи: зараз, коли я пишу ці рядки, рівень безробіття становить лише 4 %, а фондовий ринок зростає рекордними темпами. Велика депресія не роз'єднала наш народ так, як він роз'єднаний сьогодні, — хоча наша економіка справді стабільно зростає з 2009 року. Економічні зміни завжди були рушієм американського життя й справляли довготривалий вплив на демографію. Отже, різниця між нами не в гаманцях — вона соціальна.

А як щодо раси? У цьому аспекті наші політичні конфлікти видаються проявами глибоких расових ран, які недавно знову відкрилися. Цю суперечку найпристрасніше підтримував Та-Нехасі Коутс, який називав Барака Обаму найбільшою останньою надією чорної Америки («поборником мрій, поривань і можливостей чорношкірих»¹²) і казав, що президентство Дональда Трампа стане відплатою білої Америки. «Для Трампа білизна шкіри ані знакова, ані символічна, — він вбачає в ній самісінький стрижень влади, — написав Коутс недавно. — І в цьому Трамп не унікальний. Та якщо його попередники вважали білий колір таким собі древнім талісманом, то сам Трамп розколов цей сяючий амулет і вивільнив із нього моторошну силу»¹³. Афроамериканців, стверджує Коутс, «примусили взяти участь у перегонах, де вітер завжди дме їм у лиця, а пси хапають їх за п'яти... Плюндрування життів чорних закарбовано в цю країну з початку становлення, і з часом воно тільки міцнішало, перетворившись на спадковість, свідомість, незмінне тло буття, до якого ми, ймовірно, до кінця наших днів муситимемо повертатися знов і знов»¹⁴.

Фотонегативом Коутсової позиції став расистський рух «альтернативних правих», які приймають Коутсову характеристику американської політики, але бачать усе навиворіт: Америка для них повністю підкорилася політиці ідентичності щодо расових меншин. Альтернативним правом *подобається* Коутсове визначення білої Америки як усемогутньої. Як сказав Річард Спенсер в інтерв'ю журналістові New York Times Magazine Томасу Чаттертону Вільямсу, «ось чому я цілковито спокійний — усіх цих ліваків буде, певно, найлегше змусити до зміни поглядів»¹⁵. Навіть більше, альтернативні праві

бачать весь світ як театр расової війни, в якій самі сподіваються зрештою перемогти.

Проте расовими розбіжностями не пояснити нашу нинішню кризу. Розпалювання расової ворожнечі відбувалося у Сполучених Штатах постійно. Адже ця країна пережила рабство і дію законів Джима Кроу. Чи справді ситуація в расових питаннях у наш час погіршилася?

Правду кажучи, нині ми маємо найвищий рівень расової рівності за всю нашу історію — й за історію всіх суспільств світу. У 1958 році лише 4 % американців схвалювали міжрасові шлюби, у 2013-му таких налічувалося вже 87 %¹⁶. У тому самому році 72 % білих американців вважали, що взаємини між расами — це добре; таку саму думку мали 66 % чорношкірих. Статистика залишалася фактично незмінною з 2001 до 2013 року. А нині расові битви стали кривавими й по-доісторичному брутальними — з обох боків барикад. У липні 2016 року лише 53 % американців позитивно оцінили міжрасові взаємини, тоді як 46 % назвали їх поганими¹⁷. Щось тут явно розсипається, проте однозначно пояснити ці деструктивні явища відродженням расистських настроїв не можна.

Третім популярним аргументом для пояснення нашої національної дезінтеграції є обвинувачення технологій. Скрізь тільки й чути, що соціальні медії розділяють нас, як ніколи. Ми замикаємося кожен у своїй бульбці, де спілкуємося тільки з тими, хто поділяє наші думки. Ми стежимо в соцмережах лише за тими, хто нам подобається, а до взаємодії з іншими людьми залучені дедалі рідше. Сидячи по своїх вітальнях, уникаючи одне одного, ми вступаємо в діалог лише задля підтримки своїх готових ідей, тож ми навряд чи побачимо братів і сестер у тих, хто незгодний з нами. Мостафа ель-Бермаві з Wired.com вважає: «Від стрічки у вашому фейсбуку до результатів гугл-пошуку, з розширенням персоналізованості вашого онлайн-досвіду, острівцеві, на якому ви мешкаєте, стає окремішнішим і наглухо ізольованим... Самі не усвідомлюючи того, ми виробляємо в себе тунельний зір»¹⁸.

Ця теорія звучить переконливо. Проте дослідження дають не так багато підтверджень. Як пишуть професори економіки Стенфордського й Браунівського університетів, політична поляризація активніше охоплює «ті, демографічні групи, які менше користуються інтернетом

і соціальними медіа»¹⁹. Процес поляризації начебто перетинає демографічні межі й не корелює з рівнем користування технологіями²⁰.

Зрештою, є ще один аргумент — найпростіший з усіх: з невідомої причини людська натура розвивається навспак. Ми є істотами від природи племінними, власницькими та лютими. Певний час нам вдавалося пригнічувати в собі ці інстинкти: ми називали це «Просвітництвом». Джона Голдберг у віртуозно написаній праці «Самогубство Заходу» називає подолання людських інстинктів «Дивиною»²¹. Стівен Пінкер, автор «Просвітництва сьогодні»^{*}, говорить дещо схоже: Просвітництво змінило все — воно подарувало нам науку, гуманізм, розум і прогрес. Просвітницька думка замінила раціональним ірраціональне — і результатом стало створення сучасного світу²². Голдберг, який вважає ідеали Просвітництва неприродними, пише, що наш нинішній розбрат має вигляд повернення до реакційної племінної натури. Пінкер погоджується з ним.

Проте ця відповідь не пояснює, як щось сучасне взагалі змогло прорватися: якщо людська натура діє всупереч лібералізму, капіталізму, гуманізму й науці, то як їм вдалося досягти розквіту? Навіть більше: ця відповідь не пояснює того, чому тепер ми намагаємося зруйнувати потужні сили, з якими мирилися попередні два століття?

На мою думку, ці два питання мають глибокий взаємозв'язок. У своїй книжці я прагну довести, що західна цивілізація, з усіма її сучасними поняттями про цінності, розум і науку, зведена на дуже глибокому фундаменті. І також я показую, що тепер ми відкидаємо все найкраще з того, що має наша цивілізація, тому що забули про саме існування цього фундаменту.

Чому ж виникла ця книжка? Ідея прийшла з мого відчуття, — яке було плодом великих роздумів, — того, що ми розриваємо одне одного на частини. Усвідомлення цього явилось мені в день, який я чітко пам'ятаю: 25 лютого 2016 року.

Наприкінці 2015-го я розпочав лекційний тур по університетах і коледжах — і першим з них був Університет штату Міссурі.

* Ця праця, а також «Добрі янголи людської природи» вийшла у видавництві «Наш Формат». — Прим. ред.

Студентське містечко цього університету прогрімало в національних новинах після протестів Black Lives Matter проти адміністрації: футбольна команда присягнула не виходити на поле в наступній грі, хоча реакція адміністрації на нечіткі повідомлення про поодинокі випадки расизму була більш ніж виважена, а деякі повідомлення абсолютно необґрунтовані. Студенти-протестувальники оголосили голодування, поставили намети й заборонили доступ журналістам до свого табору. Професорка Мелісса Клік відзначилася тоді сумнозвісним проханням витурити одного студента-репортера, який намагався висвітлити цю подію.

Мій виступ перед студентами цього вишу за тиждень переглянули пів мільйона разів. Я говорив про те, що всі добрі серцем люди воліють боротися з расизмом, проте нечіткі обвинувачення в інституційному расизмі та привілеях білих затьмарюють конкретне зло і зводять наклеп на всю країну. На виступ я прийшов без особистої охорони. Навіть попри те, що хтось спробував ввімкнути пожежну сирену, все йшло добре, і після лекції студенти охоче ставили мені запитання.

А за три місяці сталося глибоке розчарування.

Я мав запланований виступ у групі Фундації «Молода Америка» в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. За два тижні до цього з'явилися чутки про можливі протести, а за тиждень до виступу президент університету оголосив про скасування події. Я відмовився прийняти таке пряме порушення Першої поправки — зрештою, в системі Каліфорнійського державного університету є й мої гроші як платника податків, — тож я оголосив, що виступлю, хай там як.

Мій діловий партнер Джеремі Борінг наполягав, щоб я подбав про особисту охорону, проте я поставився до цього скептично. Я взагалі ніколи не потребував охорони на своїх виступах. Це ж не Фаллуджа*. Це велике студентське містечко університету в моєму рідному місті.

Про всяк випадок Джеремі все ж таки найняв охорону.
Дякувати Богові, я його послухав.

* Місто в Іраку, яке перебувало під контролем терористичної організації «Ісламська держава» в 2014–2016 роках. — *Прим. пер.*

У день запланованої події до охорони почали доходити чутки про те, що готується напад. За годину до початку президент оголосив, що мого виступу не скасують, але відбудеться він під наглядом поліції.

Підїжджаючи до містечка, ми побачили над ним кілька вертольотів.

Від парковки біля бічного входу десяток озброєних поліцейських швидко сформували кордон і поспіхом провели мене крізь задні двері. Я був збентежений, як ніколи.

Заходи безпеки на цьому не скінчилися. За сценою чергували ще з десяток поліцейських.

Сотні студентів-протестувальників заповнили коридор перед залом і заблокували всі входи.

Кілька мітингувальників напали на студентів, які намагалися вийти: поліції вдалося організувати прохід із задніх дверей, але тільки для двох осіб за раз. Я притулив вухо до дверей аудиторії: звуки за нею нагадували зомбі-апокаліпсис. Офіцери поліції пізніше переказали мені, що від адміністрації університету надійшло прохання не втручатися й дати протестувальникам робити все, що вони захочуть.

Поліцейські запропонували нам на вибір: почекати дві години, доки наповниться зала, або виступити одразу.

Ми вирішили виступати негайно, попри майже порожню аудиторію та фактичний бунт за дверима.

Десь на середині мого виступу хтось смикнув пожежну сигналізацію: світло згасло, заверещала сирена. Знадвору студенти гупали у двері. У такому гармидері я продовжував говорити, наполягаючи на тому, що ніхто не завадить мені скористатися власною свободою слова.

Закінчивши, я звернувся до аудиторії — я був уже добряче заведений в цю мить — і спитав, чи бажають вони вийти зі мною надвір — поспілкуватися з протестувальниками. Студенти відповіли ствердно — і тоді моя команда охорони затигнула мене за сцену. «Якщо ви підете туди, — попередив офіцер, то від першого хлопця, що схоче затопити вам в обличчя, ми вас іще врятуємо, врятуємо й від другого, а от від третього — вже ні. І студентам,

якщо вони воліють іти з вами, ми навряд чи допоможемо. Вам слід покинути містечко, а присутніх ми потримаємо в залі, доки натовп не розсіється».

Я погодився й сумирно поїхав з університетського містечка під конвоєм. Рухомий кордон поліції вивів мене з будівлі крізь задні коридори й кухню, посадив у чорний мікроавтобус із тонованими вікнами та вивіз із містечка в супроводі поліцейських машин з мигалками.

Що ж пішло не так?

Пізніше я дізнався, що одна з професорок у розмовах зі студентами назвала мене білим шовіністом, майже куклукскланівцем і нацистом (кіпу я ношу, вочевидь, для маскуванню). Студенти повірили своїй професорці й зреагували відповідно. Суб'єктивний гнів, який не мав нічого спільного з фактами, переважив цінність розмови.

І це, певна річ, лише початок. В Університеті штату Вісконсин мою лекцію мало не зірвала група мітингувальників, які заповнили авансцену. У Пенсільванському університеті натовп зібрався під дверима аудиторії та гучно стукав у двері. Адміністрація Університету де Поля погрожувала арештом, якщо я прибуду на територію, і викликала для цієї місії шерифа округу Кук. У Берклі адміністрації довелося викликати кількасот поліцейських, щоб ті захистили законслухняних громадян від люті бунтівників.

Цирк 2016 року на цьому не закінчився.

У передвиборчий період я різко критично висловлювався на адресу обох кандидатів. Як консерватор я все своє життя критикую Гіллари Клінтон. Проте й відносно Дональда Трампа моє позиція теж дуже несхвальна. Через мою критику Трампа, — а також через мій публічний розрив із Breitbart News, каналом, який, на мою думку, перетворився на інструмент пропаганди в Трамповій кампанії, — я швидко опинився під прицілом у новій породі радикалів. Наприкінці березня одіозний журналіст Майло Яннопулос написав для Breitbart статтю з відкритою хвалою на адресу альтернативних правих, серед них і расистських кретинів, таких як Річард Спенсер. Підбурюючи своїх послідовників — альтернативних правих, тішачись із їхнього «веселого тролінгу», Майло надіслав мені фото

чорношкірого немовляти — саме в день народження мого сина в травні, — натякаючи, що я, мовляв, роконосець.

Упродовж всієї кампанії 2016 року з усіх журналістів-євреїв в інтернеті я одержував найбільшу порцію антисемітизму. З великим відривом. За даними Антидефамційної ліги*, за період із серпня 2015 року до липня 2016-го журналістам було адресовано близько 19 253 антисемітських твітів. Особисто я одержав 7400, тобто 38 % від загальної кількості²³.

Майже все своє доросле життя я брав участь у політичних дискусіях, де не було місця погрозам насильства або расистській лексиці. Тепер мені знадобилися сотні офіцерів поліції, щоб захистити себе під час виступів в університетах, а мій твіттер залив паводок зображень, які начебто зійшли зі шпальт *Der Stürmer***.

Щось, очевидно, змінилося.

Щось *точно* змінилося.

Ми втратили щось.

У цій книжці я спробую з'ясувати, що ж саме ми втратили і як нам це повернути.

Щоб знайти втрачене, зазвичай ідуть назад власними слідами. У цій книжці вміщено багато старих ідей, — імена їх авторів ми туманно пам'ятаємо з уроків у старших класах, з університету чи недільної школи, — але ідеї ці мають стрижневе значення, про яке ми забули.

Ці ідеї, я вважаю, — головне, що ми маємо. Нам слід вивчити їх заново.

Це не означає, що, на мою думку, філософи власноруч змінювали історію. Я не думаю, що Адам Сміт винайшов капіталізм, а Іммануїл Кант — моральність. Проте ці філософи й мислителі відкрили вікно з виглядом на ідеї, які стали провідними в їхній час. Лев Толстой у «Війні і мирі» поставив знамените питання про те, що рухає історією, і підсумував, що історія є лише поступом усіх розмаїтих сил у Всесвіті,

* Anti-Defamation League — організація, заснована 1913 року, головна мета якої — боротьба з антисемітизмом і всіма формами нетерпимості до євреїв. — *Прим. ред.*

** Тижневик, який виходив у нацистській Німеччині з 1923 до 1945 року, де друкувалися переважно статті, гасла й карикатури, які збуджували ненависть до євреїв. — *Прим. пер.*

приведених в дію у певний момент. Певна частка істини в цьому, звісно, є. Проте ідеї також мають значення, а важливі ідеї, — які найкраще були сформульовані великими розумами, — репрезентують мотиваційний шлях, яким подорожує людство. Ми діємо тому, що віримо.

Тож для того щоб поправити себе, нам слід переглянути те, у що ми віримо.

Ми віримо, що свобода ґрунтується на двох концепціях. Перша стверджує, що Бог створив людину за образом і подобою, друга — людина має здібність вивчати й досліджувати Божий світ. Ці концепції були сформульовані в Єрусалимі й Афінах відповідно.

Ця двоїста думка — два діаманти нашого духовного генія — створили нашу цивілізацію і нас як індивідуумів. Якщо ви вірите в те, що життя є чимось більшим за сукупність матеріальних насолод і уникнення страждань, то ви плід Єрусалима й Афін. Якщо вважаєте, що влада не має права втручатися в те, як ви реалізуєте вашу особисту волю, і що ви маєте моральний обов'язок прагнути чеснот, то ви — плід Єрусалима й Афін. Якщо переконані, що людська істота здатна вдосконалити світ через застосування свого розуму і має для цього високу мету, ви плід Єрусалима й Афін.

Єрусалим і Афіни створили науку. Ідеали юдейсько-християнських цінностей та античне поняття про природне право створили права людини. Вони дали добробут, мир і мистецьку красу. Єрусалим і Афіни збудували Америку, поклали край рабству, подолали нацистів і комуністів, витягнули мільярди людей зі злиднів і дали мільярдам духовну мету в житті. Єрусалим і Афіни заклали підґрунтя Великої хартії вольностей і Вестфальського договору, Декларації незалежності, Лінкольнового проголошення звільнення рабів і листа Мартіна Лютера Кінга з бірмінгемської в'язниці.

Цивілізації, що відкидали Єрусалим з Афінами, створюючи напругу між ними, розсипалися на порошок. СРСР заперечував як юдейсько-християнські цінності, так і природне право з античної філософії, замінивши їх цінностями колективу і новим утопічним баченням «соціальної справедливості» — відтак заморив голодом і замордував десятки мільйонів людей. Нацисти відштовхнули юдейсько-християнські цінності та античне природне право — кидали

дітей у газові камери. Венесуела також не приймає ці дві концепції, тож тепер громадяни країни з багатими нафтовими ресурсами змушені харчуватися собачим м'ясом.

В Америці, особливо в нашій унікальній історії та в наших успіхах, ми звикли бачити прогрес і процвітання як наше право від народження. Конфлікти, що розривали інші нації, нам не властиві: нас не хвилювали ані революції, ані занепад. Ми є Америкою. Ми інакші.

Такий бадьорий погляд докорінно неправильний. Битва з ентропією ніколи не припиняється. Наш спосіб життя завжди відділяє від прірви одне покоління, не більше. Ми вже бачимо, як численні громадяни втрачають віру у свободу слова, демократію, економічну свободу, в ідею спільної моралі та мети. Це відвертання від наших цінностей почалося тоді, коли ми втратили віру в той шлях, який, власне, привів нас сюди.

Ми саме перебуваємо в процесі відмови від юдейсько-християнських цінностей і античного природного права, на зміну яким приймаємо моральний суб'єктивізм і владу пристрасті. На наших очах цивілізація провалюється в стародавній племінний лад, в індивідуалістичний гедонізм, у моральний суб'єктивізм. І з усім цим ми досі живемо через добробут, який світ здобув завдяки Єрусалиму та Афінам. Ми переконані, що можемо відштовхнутися від себе юдейсько-християнські цінності та античне природне право і вдовольнитися інтерсекційністю, науковим матеріалізмом, прогресивною політикою, авторитарною владою або націоналістичною солідарністю. Але це не так. Два останні століття ми були зайняті відтинанням самих себе від коріння цивілізації. Наша цивілізація могла вижити й навіть процвітати — до часу. Відтак вона почала вмирати — і процес цей іде зсередини. Охоплена внутрішніми суперечностями, наша цивілізація перетворюється на місце, яке населяють спільноти без цінностей та особистості без сенсу існування.

Економіки Заходу, звісно, не помруть за один день, а вибудовування соціалістичних програм поверх капіталістичної інфраструктури не спричинить негайного занепаду Заходу. Проте ми лестимо собі, коли віримо, що можна полишити цінності минулого і якось жити ще безкінечно довго. З філософського погляду, Захід

уже кілька поколінь поспіль рухається на залишках пального. У багатьох країнах ми бачимо різке зниження народжуваності й різке зростання урядових витрат. Юрмища іммігрантів, незнайомих із цінностями Заходу, заповнюють порожнечу, що веде до поляризації суспільства. Ми споглядаємо, як європейська політика загрузає в битвах між крайніми лівими соціалістами, що обіцяють утопії, та крайніми правими націоналістами з обіцянками національного відродження. Обом таборам світить фіаско. І хоч Америка в цьому дещо пасе задніх, путь, на яку вона ступила, — путь Європи. Зв'язки, що тримають нас разом, тріщать.

Ці зв'язки гартувалися вогнем і водою, розумом і молитвою. Шлях до сучасності був довгим. Він не завжди був приємним, а часом — суворим. Напруга між Єрусалимом і Афінами — це дійсність. Але зняття цієї напруги через відмову від Єрусалима або Афін веде до зламу містка між ними.

Щоб зміцнити цивілізацію, нам треба здивитися в те, як цей місток будувався. У західній цивілізації пішло на це три тисячі років — і плід цієї праці ми можемо втратити за одне покоління, якщо не візьмемося за укріплення основ. Ми мусимо припинити дробити — пора починати лагодити. І для цього нам варто переглянути фундамент — цеглинку за цеглинкою.

Ми здійснимо такий перегляд у цій книжці. Ми швидко пройдемо крізь тисячоліття філософії та історії, тому деяким філософам присвятимо менше уваги, ніж вони заслуговують, а деякі питання для лаконізму спростимо. Ця книжка не розповість вам усього, що ви мали б знати про ці ідеї та цих філософів, — навіть приблизно. Тому поглиблено вам доведеться самостійно вивчати ідеї, що зацікавлять вас, звернувшись до творів більш компетентних від мене авторів (зі свого боку я постарався обмежити екскурс у філософську думку тими положеннями, щодо яких існує загальна згода). І все ж таки ця книжка презентує мою спробу пірнути у світ цих ідей в максимально зручний для вас спосіб, щоб здобути там мудрі відповіді на найнагальніші питання нашої цивілізації.

Отже, почнімо з початку.